Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

MIKROMOLIYA XIZMATLARINI KO'RSATISHDA ISTE'MOLCHILAR HUQUQLARINI HIMOYA QILISH

Ilmiy rahbar: **Sharipova Nigina Djurakulovna**
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti o'qituvchisi
Zarmasov Muhammad
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Bank ishi va audit fakulteti talabasi

Izoh: Ushbu maqola tijorat banklari tomonidan xalqaro kredit liniyalarini safarbar qilish bo'yicha keng qamrovli tushunchalar va tahliliy nuqtai nazarlarni taqdim etadi. O'tish davri iqtisodiy tizimlarining tarkibiy rivojlanishi kichik va o'rta korxonalarning operatsion samaradorligi bilan chambarchas bog'liq. Ushbu korxonalar bandlik va mahalliy innovatsiyalarni rag'batlantirsa-da, ularning kengayishi uzoq muddatli kapitalning doimiy tanqisligi bilan tizimli ravishda to'sqinlik qilmoqda. Qisqa muddatli depozit majburiyatlari bilan og'ir yuklangan mahalliy tijorat banklari sanoatni modernizatsiya qilishni moliyalashtirishda tizimli yetuklik nomuvofiqliklariga duch kelishmoqda.

Kalit so'zlar: xalqaro kredit liniyalari, moliyaviy vositachilik, kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish, valyuta xavfi, moliyaviy chuqurlashish, barqaror rivojlanish.

Kirish. Rivojlanayotgan va o'tish davri iqtisodiyotlarida sanoat tuzilmalarini modernizatsiya qilish uzoq muddatli moliyaviy resurslarning uzluksiz, ishonchli oqimini talab qiladi. Rivojlanayotgan bozor topografiyalarida kichik va o'rta korxonalar boylikni qayta taqsimlash, mintaqaviy diversifikatsiya va raqobatbardosh bozor dinamikasi uchun asosiy katalizator vazifasini bajaradi. Makroiqtisodiy ahamiyati tan olinganiga qaramay, bu korxonalar qattiq kreditlash sharoitida ishlaydi. Ushbu kredit bozoridagi muvaffaqiyatsizlik asosan chuqur axborot assimetriyalari, yuqori sifatli garovning tizimli etishmasligi va himoyalanmagan rivojlanayotgan iqtisodiyotlarning o'ziga xos o'zgaruvchanligi bilan bog'liq.

Mahalliy tijorat banklari bu bo'shliqni to'ldirish uchun ideal holatda, ammo ular balanslarining tarkibi bilan strukturaviy jihatdan cheklangan. Ularning majburiyat tuzilmalari asosan qisqa muddatli chakana depozitlardan iborat bo'lib, bu ularga o'zlarini katastrofik likvidlik va aktiv-passiv muddati nomuvofiqligiga duchor qilmasdan uzoq muddatli investitsiya kreditlarini berishga imkon bermaydi. Ushbu asosiy institutsional qiyinchilikni bartaraf etish uchun Jahon banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki va Osiyo taraqqiyot banki kabi xalqaro moliya institutlari orqali xorijiy kapitalni muntazam ravishda safarbar qilish yordamchi moliyalashtirish manbasidan strukturaviy zaruratga aylandi.

Chegaralararo moliyaviy vositachilikdan foydalanishning iqtisodiy asoslari moliyaviy chuqurlashtirish gipotezasida kontseptual ravishda mustahkamlangan bo'lib, unda moliyaviy kanallarni diversifikatsiya qilish va kengaytirish kapital unumdorligini optimallashtirish orqali umumiy iqtisodiy ko'rsatkichlarni tezlashtirishi ta'kidlangan. Resurslar cheklangan yoki inflyatsiyaga uchragan rivojlanayotgan bozorlarda ichki kreditlarni kengaytirish ichki aholining cheklangan jamg'arma imkoniyatlari bilan cheklangan. Chegaralararo institutsional kredit liniyalari sanoat va texnologiyaga asoslangan investitsiyalar uchun zarur bo'lgan uzoq muddatli qaytarish muddatlariga mos keladigan barqaror, ko'p yillik moliyalashtirish vositalarini joriy etish orqali ushbu ichki to'siqni bevosita yumshatadi.

Ushbu global mablag'lar mahalliy iqtisodiyotga o'tkaziladigan operatsion arxitektura murakkab ikki bosqichli vositachilik tizimiga tayanadi. Xalqaro moliya institutlari ulkan kapital zaxiralariga ega, ammo minglab markazlashtirilmagan, mahalliy tadbirkorlarni baholash uchun zarur bo'lgan batafsil, mahalliy diagnostika imkoniyatlariga ega emas. Global institutlar tomonidan to'g'ridan-to'g'ri kredit berish juda katta tranzaksiya va monitoring xarajatlarini keltirib chiqaradi. Natijada, xalqaro institutlar mahalliy tijorat banklaridan kredit o'tkazgichlari va asosiy xavflarni yutuvchi vositalar sifatida foydalanadilar.

Mahalliy hamkor banklarni tanlash qat'iy institutsional tekshiruv asosida amalga oshiriladi, bunda nomzod banklar kuchli kapital yetarliligi, past muammoli kredit koeffitsientlari, shaffof korporativ boshqaruv va ilg'or xavflarni boshqarish tizimlarini namoyish etishlari kerak. Ushbu talablarni bajargandan so'ng, mahalliy bankka maxsus shartnomaviy shartnomalar bilan tartibga solinadigan ulgurji kredit liniyasi beriladi. Ushbu parametrlar mablag'larni oldindan belgilangan iqtisodiy faoliyat bilan cheklaydi, qat'iy ijtimoiy va ekologik xavfsizlik choralarini belgilaydi va ruxsat etilgan maksimal foiz marjalarini belgilaydi. Keyin mahalliy moliyaviy vositachi chakana savdo bosqichini amalga oshiradi, filial tarmoqlaridan foydalanib, ariza beruvchilarni tekshirish, garov registrlarini boshqarish va asosiy defolt xavfini o'zlashtirish bilan birga kreditlarga xizmat ko'rsatishni amalga oshiradi.

Xalqaro kredit liniyalarining rivojlanish foydaliligi oddiy likvidlik in'ektsiyasidan ancha uzoqqa cho'ziladi; u qasddan tarkibiy muhandislik uchun kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi. Umumiy suveren qarz yoki shartsiz kapital oqimidan farqli o'laroq, xalqaro kredit vositalari chuqur bozor muvaffaqiyatsizliklarini tuzatish va ijobiy ijtimoiy tashqi ta'sirlarni keltirib chiqaradigan sektorlarni moliyalashtirish uchun mo'ljallangan maqsadli taqsimlash mexanizmlari bilan ataylab o'rnatilgan.

Ushbu maqsadli kapital taqsimlashning asosiy misoli o'tish davri iqtisodiyotida yashil bank tizimlarining tez o'sishidir. Xalqaro kreditorlar o'z moliyalashtirish liniyalarini qat'iy ekologik mezonlarga bog'laydilar, faqat quyidagi loyihalar uchun imtiyozli foiz stavkalari va uzaytirilgan imtiyozli davrlarni taqdim etadilar.

Energiya samaradorligi, uglerod izini kamaytirish va barqaror qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash. Ushbu tashqi majburiyat mahalliy tijorat banklarini an'anaviy balans tahlilidan o'tishga va atrof-muhit va ijtimoiy xavflarni baholash bo'limlarini yaratishga majbur qiladi, bu esa kengroq korporativ sektorning yashil o'tishini samarali ravishda tezlashtiradi.

Bundan tashqari, ushbu xalqaro moliyalashtirish tizimlari demografik tenglik va geografik markazsizlashtirishni rag'batlantirish uchun muhim vositalar bo'lib xizmat qiladi. Maxsus moliyalashtirish transhlari muntazam ravishda ayollar tadbirkorligi va yoshlar boshchiligidagi korxonalar uchun ajratilgan bo'lib, an'anaviy ko'chmas mulk garovi o'rniga muqobil, pul oqimiga asoslangan anderrayting modellariga imkon beruvchi bandlar bilan birga keladi. Bundan tashqari, kredit ajratishning katta qismi metropoliten markazlaridan tashqarida amalga oshirilishini qonuniy ravishda majburiy qilish orqali ushbu kredit liniyalari mintaqaviy iqtisodiy qutblanishga bevosita qarshi turadi. Natijada yuzaga keladigan kapital taqsimoti qishloq ta'minot zanjirlarini jonlantiradi, viloyat ishlab chiqarish tugunlarini moliyalashtiradi va qishloqdan shaharga migratsiyani keltirib chiqaradigan iqtisodiy turtki omillarini yumshatadi.

Agar tijorat banki ushbu valyuta nomutanosibligini to'g'ridan-to'g'ri tadbirkorga qattiq valyuta subkreditlarini berish orqali o'tkazsa, milliy valyutaning har qanday to'satdan makroiqtisodiy moslashuvi yoki qadrsizlanishi qarz oluvchining qarzga xizmat ko'rsatish majburiyatlarini eksponent ravishda oshiradi. Bu dinamika darhol valyuta kursining o'zgaruvchanligini tijorat bankining balansidagi muammoli kreditlarning keskin o'sishiga aylantiradi. Shu bilan bir qatorda, agar tijorat banki tarqatishdan oldin xorijiy mablag'larni mahalliy valyutaga konvertatsiya qilish orqali valyuta xavfini ichki tomondan o'zlashtirishga harakat qilsa, u derivativ xedjing vositalaridan foydalanishi kerak. Biroq,

aksariyat rivojlanayotgan moliyaviy bozorlarda valyuta svoplari yoki uzoq muddatli forvard shartnomalari kabi makro-xedjing variantlari strukturaviy jihatdan mavjud emas yoki juda qimmat bo'lib, shu bilan kredit liniyasining asosiy rentabelligiga tahdid soladi.

Tizimli valyuta nomuvofiqliklaridan tashqari, global kreditorlar tomonidan joriy etilgan ma'muriy va muvofiqlik tizimlari sezilarli operatsion xarajatlarni keltirib chiqaradi. Xalqaro pul yuvishga qarshi kurash protokollariga, murakkab xaridlar bo'yicha ko'rsatmalarga va batafsil ta'sir hisoboti ko'rsatkichlariga muvofiqligini tekshirish uchun zarur bo'lgan keng ko'lamli monitoring yuqori darajada ixtisoslashgan inson kapitalini talab qiladi. O'rta hajmdagi mahalliy banklar uchun ushbu ixtisoslashgan ma'muriy apparatni saqlashning strukturaviy xarajatlari sof foiz marjalarini jiddiy ravishda pasaytirishi mumkin. Natijada, bu dinamika xalqaro likvidlikni dominant, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan yoki elita birinchi darajali xususiy bank muassasalarining kichik guruhiga jamlash xavfini tug'diradi va shu bilan bexosdan mahalliy bank sektoridagi raqobatbardosh xilma-xillikni bo'g'ib qo'yadi.

Xulosa Xalqaro kredit liniyalarini strategik safarbar qilish rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda KO'B sektorini cheklaydigan surunkali kapital tanqisligini yumshatish uchun muhim makroiqtisodiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Biroq, ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, xorijiy likvidlikning oqib kelishi uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni kafolatlash uchun yetarli emas. Haqiqiy tarkibiy yutilishga faqat sinxronlashtirilgan, ikki bosqichli transformatsiya orqali erishish mumkin. Makro darajada pul-kredit organlari milliy valyutani himoya qilishning mustahkam asoslarini joriy etish va mahalliy nazoratni global barqarorlik ko'rsatmalariga muvofiqlashtirish orqali passiv regulyatorlardan faol yordamchilarga o'tishlari kerak.

Adabiyotlar:

1. Demirguc-Kunt, Favqulodda moliyaviy inklyuzivlikni boshqarishdagi siyosat va xavflar. Vashington, Kolumbiya okrugi: Jahon banki nashrlari. 2008, 248 b.
2. Shaw, E. S. Iqtisodiy rivojlanishda moliyaviy chuqurlashuv. Nyu-York: Oksford universiteti nashriyoti. 1973, 260 b.
3. Maksudov, O. S. (2021). Tijorat banklarining investitsiya faoliyatida xalqaro moliya institutlarining kredit liniyalarini jalb qilish mexanizmlari. Toshkent: Moliya-Iqtisodiyot nashriyoti. 192 b.
4. Olimov, A. A. (2019). O'zbekistonda banklar tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish. Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti. 176 b.
5. Vaxabov, A. V., Jumaev, N. X. (2018). Xalqaro moliyaviy munosabatlar va global investitsiya bozori. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti. 344 b.